

Η απήχηση της μεγάλης Κρητικής Επανάστασης του 1866-69 στη σερβική κοινωνία του 19^{ου} αιώνα**

Όπως είναι γνωστό, τον Απρίλιο του 1866, άρχισε η μεγάλη Κρητική Επανάσταση η οποία διήρκησε τρία χρόνια (1866-1869). Αυτή η εξέγερση στην Κρήτη, με έντονη την επιθυμία του λαού να ενωθεί με την Ελλάδα, είχε ζωνήρη απήχηση σε όλα τα Βαλκάνια και ιδιαίτερα στη σερβική κοινωνία — στο διπλωματικό επίπεδο, στο στρατό και στη λογοτεχνία (Ђорговић 1937: 94).

Κατά τη διάρκεια της Κρητικής Επανάστασης για πρώτη φορά υπήρξε ανταλλαγή απόψεων μεταξύ Αθήνας και Βελιγραδίου για κοινή δράση εναντίον της Τουρκίας (Новаковић 1906: 383). Με πρωτοβουλία της Σερβίας, από τα μέσα της δεκαετίας του 1860, εγκαινιάζεται η πρώτη ουσιαστική απόπειρα, σε διακρατικό επίπεδο, που κατέληξε στην υπογραφή μιας σειράς συμφωνιών μεταξύ της Σερβίας με τη Ρουμανία (1865), το Μαυροβούνιο (1866), και τη Βουλγαρική Επανάστατική Εταιρεία (1867) (Тζώρτζεβιτς 1970: 153). Σύμφωνα με τον Slavenko Terzić, υπό την επίδραση των ευρωπαϊκών εξελίξεων, αλλά και με την σιωπηρή υποστήριξη και συνεργασία της Ρωσίας, η Σερβία πέτυχε να συνάψει συμφωνία για συμμαχία με την Ελλάδα (1867), καθώς η Ελλάδα πιεζόταν από τα γεγονότα της

* Institute of Ethnography, Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade, Serbia. Knez Mihailova 36/IV, 11000 Belgrade, Serbia.
E-mail: gblagojevic@hotmail.com

** This paper is the result of Project no. 177027: *Multiethnicity, Multiculturalism, migrations – contemporary process*, by the Ministry of Science and Education of the Republic of Serbia.

μεγάλης κρίσης του Κρητικού Ζητήματος. Η συμφωνία ξεκινούσε από την ανάγκη να υπάρξει συμφωνία των χριστιανών της Ανατολής να απελευθερωθούν από κοινού χωρίς καμιά ξένη ανάμιξη. Ωστόσο, τόσο αυτή η συμφωνία, όσο και η πολιτική της βαλκανικής συμμαχίας στο σύνολό της —ιδέες αναμφίβολα ευγενικές και μακρόπνοες— είχαν στην εποχή τους σημαντικά μικρότερη εμβέλεια και ισχύ από αυτή που τους προσέδωσε σχεδόν κατά κανόνα η ιστοριογραφία (Terziћ 1992: 377). Αν και στην Κρητική Επανάσταση η σερβική κυβέρνηση κράτησε στάση ουδερότητας, το γενικότερο κλίμα ήταν θερμό (Τζώρτζεβιτς 1970: 178).

Σύμφωνα με τον S. Terzić, η μεγάλη πολιτική ιδέα του Πρίγκιπα Μιχάιλο Ομπρένοβιτς αποτελούσε όχι μόνο έκφραση της φιλοδοξίας για αυτοτελή κρατική ανάπτυξη του σερβικού κράτους αλλά και μέρος της εξωτερικοπολιτικής στρατηγικής χειραφέτησης των βαλκανικών λαών από την ιμπεριαλιστική πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων (Terziћ 1992: 116).

Τον Αύγουστο 1868 δημοσιεύτηκε το διάταγμα του διορισμού του Ανδρέα Δόσκου στη θέση του έλληνα προξένου στη Σερβία. Στο τέλος Οκτωβρίου του ίδιου έτους, ο Δόσκος φτάνει στο Βελιγράδι. Ήταν μια εποχή κρίσιμη για τις διπλωματικές σχέσεις της Ελλάδας με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, που είχαν διακοπεί από τον Δεκέμβριο 1868 ως και την άνοιξη του 1869, εξαιτίας της συνεχιζόμενης Κρητικής Επανάστασης (Λουές 1986: 19).

Σε γενικές γραμμές, ο ρόλος του σερβικού Τύπου, στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, θεωρήθηκε από τον Δόσκο εξαιρετικά σημαντικός. Ο ίδιος εσφαλμένα νόμιζε ότι μέχρι την εγκατάσταση του Ελληνικού Γενικού Προξενείου, οι εφημερίδες του Βελιγραδίου ελάχιστα είχαν ασχοληθεί με την Ελλάδα (Λουές 1986: 20). Αυτό όμως δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα. Ήδη από τον Ιανουάριο του 1867 στην εφημερίδα *Σερβική εφημερίδα* (*Србске новине*) στην παραπομπή *Πολιτική επιθεώρηση* (*Политички преглед*) υπήρξε αναφορά κυρίως για τη στάση του ξένου Τύπου απέναντι στο Κρητικό Ζήτημα. Συγκεκριμένα, μετέδωσαν τι έγραψε για το θέμα αυτό ο τούρκικος, ελληνικός, αυστριακός, γαλλικός,

ρώσικος και αγγλικός Τύπος. Επίσης, στην παραπομπή *Ελλάδα (Γρϋκα)* του 1867 δημοσιεύονται ειδήσεις από την Κρήτη.

Όμως, και σε άλλες εφημερίδες καταγράφονται απόψεις του ξένου Τύπου. Θα αναφερθώ για παράδειγμα σε ένα άρθρο της εφημερίδας *Νάπρεντακ (Напредак)* του Ιουλίου 1867, στο οποίο αναδημοσιεύεται άρθρο από τη ρώσικη εφημερίδα *Санктпетербургскіа Ведомости*. Σε αυτό το άρθρο αναφέρεται ότι αν οι Σλάβοι των Βαλκανίων, ακολουθώντας το παράδειγμα των Ελλήνων, αποκτήσουν την ανεξαρτησία τους, τότε θα πρέπει και σ' αυτούς να δοθεί η δυνατότητα της αυτοδιάθεσης. Οι Ρώσοι μάλιστα, υποδαυλίζοντας και κολακεύοντας τον εθνικισμό, προτείνουν στους Βουλγάρους και τους Σέρβους να ενώσουν τις δυνάμεις τους για ανεξαρτησία, και στη συνέχεια ο καθένας να κάνει ανασύσταση του δικού του βασιλείου — οι Βούλγαροι του Συμεών και οι Σέρβοι του Ντουσάν — πράγμα ανέφικτο! ¹

Οι σχέσεις του Δόσκου με τη Σερβική Εκκλησία ήταν καλές και ο Μητροπολίτης Βελιγραδίου Μιχαήλ είχε επανειλημμένα εκφράσει τις φιλικές του διαθέσεις προς την Ελλάδα. Ο Σέρβος Μητροπολίτης είχε εκφράσει στον έλληνα πρόξενο «την προθυμία και απόφαση του Σερβικού λαού να μετάσχει εις τον κατά της Τουρκίας Ελληνικόν πόλεμον» (Λουλές 1986: 30).

Η εφημερίδα *Πεντίνσβο (Јединство)* της 5^{ης} Ιανουαρίου του 1867 αναφέρει ότι οι συμπάθειες οι οποίες από πολλές πλευρές εκφράζονται «γι' αυτή την καημένη φτώχεια στην Κρήτη, μήπως είναι οι πρώτες ακτίνες φωτός στο μαυρισμένο ουρανό της ευρωπαϊκής ανατολής και αντίστασης στην τουρκική κυριαρχία». Στη συνέχεια σχολιάζει ότι οι Τούρκοι και οι φίλοι τους θέλουν αιώνια να βασανίζουν τους χριστιανικούς λαούς της Ανατολής. Αυτοί οι λαοί θυσιάστηκαν και έδωσαν το αίμα τους για τον πολιτισμό που είναι θεμέλιο και του ευρωπαϊκού πολιτισμού, και διεκδικούν το δικαίωμα η Δύση να τους αφήσει τουλάχιστον στην ησυχία τους, αφού δεν θέλει να τους βοηθήσει. ²

1 *Напредак*, 15.7.1867.

2 *Јединство*, 6.12.1868.

Στο σερβικό Τύπο σχολίασαν ότι ο τούρκικος Τύπος γράφει ψέματα, παρουσιάζοντας ότι η Επανάσταση είχε καταπνιγεί: «από την Κωνσταντινούπολη πληροφορούν ότι οι Κρητικοί σιγά-σιγά τίθενται υπό έλεγχο — πριν από λίγο έλεγαν ότι οι Κρητικοί ήταν εντελώς νικημένοι, και τώρα ότι σιγά-σιγά ελέγχονται!».³ Από την άλλη πλευρά, έγραψαν ειρωνικά σχόλια για τις υποτιθέμενες τουρκικές επιτυχίες, π.χ.: «Τούρκοι αξιωματούχοι διατυμπάνιζαν, ότι ο Ομέρ πασά είχε μεγάλη νίκη στην Κάντια. Όμως, στην ουσία μόνο κάποια φτωχά χωριουδάκια έκαψε, και επέστρεψε ξανά με μεγάλες απώλειες, εκεί από όπου ξεκίνησε».⁴ Επίσης: «οι Τούρκοι έλεγαν για δήθεν μεγάλη νίκη που είχαν απέναντι των Ελλήνων. Αυτοί οι ίδιοι όμως πριν από δύο χρόνια έλεγαν ότι δεν υπήρχε καμμία ανταρσία στην Κρήτη!».⁵

Σύσσωμη η σερβική κοινωνία παρακολουθούσε με μεγάλη συμπάθεια και επιδοκμασία την κρητική εξέγερση. Οργανώνονταν συλλαλητήρια σε ένδειξη αλληλεγγύης απέναντι στον αγωνιζόμενο λαό της Κρήτης, συγκεντρωνόταν βοήθεια και τελούνταν μνημόσυνα για τους πεσόντες επαναστάτες. Στις αρχές του Ιανουαρίου του 1867 στο Βελιγράδι ιδρύθηκε και μια επιτροπή, η οποία αποτελείτο από επιφανείς εκπροσώπους του λαού. Σκοπός της ήταν να βοηθήσει τους αδελφούς από την Κρήτη, οι οποίοι υπέφεραν λόγω του πολέμου. Με την πρωτοβουλία του Πρίγκιπα και της κυβέρνησης παρόμοιες επιτροπές ιδρύθηκαν και σε άλλες πόλεις της Σερβίας όπως, π.χ. στο Τσάτσακ, στο Κραγκούγιεβατς, στο Κράλιεβο, στην Τσούπρια, στη Λόζνιτσα, στο Νέγκοτιν, στο Γκόρνι Μιλάνοβατς και αλλού. Όλες οι επιτροπές συγκέντρωναν χρηματική βοήθεια για τον ταλαιπωρημένο λαό της Κρήτης (Ђоровић 1937: 94). Η Α. Κωνσταντακοπούλου (2004: 76) αναφέρει ότι γνωρίζουμε και από τον αθηναϊκό Τύπο ότι είχε συσταθεί επιτροπή υπέρ των Κρητών.⁶

3 *Србске новине*, 21.1.1867.

4 *Напредак*, 29.6.1867.

5 *Напредак*, 18.10.1868.

6 Βλ. “Η υπέρ των Κρητών Σερβική επιτροπή προς την Κεντρική επιτροπήν εις Αθήνας”, *Αλήθεια* 14-3-1867 και “Σέρβοι φιλέλληνες υπέρ της Κρητικής επαναστάσεως”, *L'indépendance hellénique* 21-5-1867.

Στη *Σερβική εφημερίδα* (*Србске новине*) στην παραπομπή *Ειδήσεις του Βελιγραδίου* (*Βεογραδске вести*) υπάρχουν πληροφορίες για την δραστηριότητα της επιτροπής για τους Κρητικούς. Πρόεδρος της κεντρικής επιτροπής ήταν ο Ζίνκο Karabiberonίς, ο οποίος ήταν και πρόεδρος της Βουλής,⁷ και αντιπρόεδρος ήταν ο Milan Simiίς.⁸ Η επιτροπή μέχρι την 14^η Φεβρουαρίου του 1867 συγκέντρωσε 30.000 φράγκα ή 1.500 # ρες βοήθεια για πληγείσες κρητικές οικογένειες. Την ίδια μέρα ο πρόεδρος της επιτροπής Karabiberonίς έστειλε αυτά τα χρήματα στην Κεντρική Επιτροπή για κρητικά θέματα μέσω του στρατηγού Μεταξά, ο οποίος ήταν ο έλληνας πρόξενος στην αυστριακή Αυλή στη Βιέννη. Η συλλογή της βοήθειας συνεχίστηκε και μετά.⁹

Την 1^η Μαρτίου 1867 οι εκπρόσωποι της Κεντρικής Επιτροπής —ο αντιπρόεδρος της Επιτροπής Milan Simiίς και το μέλος του συμβουλίου Guša Nikoliίς— πήγαν στον πρίγκιπα Μιχάιλο για να τον καλέσουν στη συναυλία για τους Κρητικούς. Στη συνέχεια στο άρθρο αναφέρεται ότι: «ο Πρίγκιπας δέχθηκε τους εκπροσώπους με ιδιαίτερη χαρά και δήλωσε τη μεγάλη ικανοποίησή του για τον αγώνα που κάνουν να βοηθήσουν τους φτωχούς, υποσχόμενος ότι και ο ίδιος θα παρευρισκόνταν στη συναυλία».¹⁰

Στη συναυλία που πραγματοποιήθηκε την Κυριακή 5^η Μαρτίου 1867 το βράδυ, για τις πληγείσες κρητικές οικογένειες, στην αίθουσα της Μεγάλης Σχολής στην πρωτεύουσα, ήρθε πολύς κόσμος. Στις εφημερίδες γράφτηκε ότι με αυτόν τον τρόπο το κοινό έδειξε πόσο θερμά συμμετέχει και πόση αλληλεγγύη έχει για όλα όσα σχετίζονται με τους χριστιανικούς λαούς της Ανατολής. Στην εκδήλωση εκτός από τη συναυλία διαβάστηκαν και ποιήματα πατριωτικού και αγωνιστικού περιεχομένου και ένα ποίημα στα ελληνικά. Η εφημερίδα αναφέρει ότι το ακροατήριο του Βελιγραδίου, όχι απλώς έδωσε χρηματική βοήθεια στους ταλαιπωρημένους χριστιανούς αδελφούς, αλλά ήταν και γεμάτο από αισθήματα αδελφοσύνης, αγάπης και φιλίας, προς όλους τους χριστιανικούς λαούς της Ανατολής. Ο

7 *Србске новине*, 21.2.1867.

8 *Србске новине*, 2.3.1867.

9 *Србске новине*, 21.2.1867.

10 *Србске новине*, 2.3.1867.

πρίγκιπας Μιχαίλο ήταν και ο ίδιος στην εκδήλωση.¹¹

Στο περιοδικό *Илустровани свет* του 1867 δημοσιεύθηκαν δύο ποιήματα, τα οποία ήταν γραμμένα ειδικά γι' αυτή την εκδήλωση.¹² Το πρώτο ποίημα, με τίτλο «Πρόλογος – Προλογ (στη συναυλία για ταλαιπωρημένους κρητικούς χριστιανούς 5^η Μαρτίου 1867 στο Βελιγράδι)», έγραψε ο Milorad P. Šarčanić. Στις πρώτες τέσσερις στροφές υμνείται ο θαρραλέος αγώνας των ηρωικών Κρητικών και στις τελευταίες δύο ο ποιητής προσεύχεται στο Θεό για τη σωτηρία τους και τη σωτηρία των Σέρβων:

Δέξου τις ειλικρινείς επιθυμίες των Σέρβων –
Θερμά χαιρετίσματα από βάθους καρδιάς :
Βασιλέα των βασιλέων, Θεέ των θεών
Την Κάντια σώσε και σώσε κι εμάς!

Το δεύτερο ποίημα, «Η δύναμη του λαού (Снага народа)» έγραψε ο Ljubomir P. Nenadović. Λέει για τον κράλι Μάρκο, ο οποίος θλίβεται γιατί άργησε στη μάχη του Κοσόβου. Από τη θλίψη ήθελε να αυτοκτονήσει, αλλά τον σταμάτησε η νεράιδα η οποία του έδωσε να πει υπνωτικό. Στον ύπνο του ο Μάρκο είδε την καταστροφή της βασιλείας της Σερβίας, και για μία στιγμή ξύπνησε, όμως δεν είχε τη δύναμη να σηκωθεί μέχρι που η νεράιδα τον ξύπνησε τελείως λέγοντάς του:

Της επανάστασεως ήρθε ο καιρός.
Σήκω, σήκω πάνω Μάρκο!
Γεννήθηκε ο ήλιος ο λαμπερός,
Για να εκδικηθείς εσύ για το Κόσοβο,
Και να χτίζεις εσύ την καινούργια βασιλεία.

Και ένας άλλος σέρβος ποιητής, ο Stevan Vladislav Kačanski, αφιέρωσε στα γεγονότα αυτά ένα ποίημά του, το οποίο είχε τον τίτλο «Πανελλήνιον». Ο ποιητής μεταξύ των άλλων γράφει:

11 *Србске новине*, 7.3.1867.

12 *Илустровани свет*, март 1867, Београд.

Εκεί στους κρητικούς κάμπους
Με την ημισέλινο πολεμάει ο σταυρός, –
Ο σταυρός είναι αγαπημένος στην μικρή Κρήτη
Και τον υπερασπίζεται ο Έλλην ο ισχυρός.
Και παρά τις μομφές των Δυτικών
Σε άνισο αγώνα μπαίνει,
Μια χούφτα αυτή γιγάντων ηρώων,
Σέρβε, αδελφέ μου!

✱

Και θα 'ρθει ο καιρός του Ντουσάν
Και ο χρυσός αιώνας του Περικλέους –
Η ελληνο-σερβική αδελφοσύνη καινούργια
Θα ζήσει, να ζήσει αιώνια!

Αυτά τα ποιήματα¹³ διαπνέονται από το πνεύμα του ριζοσπαστικού ρομαντισμού της εποχής εκείνης, βασικό χαρακτηριστικό του οποίου ήταν η λατρεία και η αναφορά στο παρελθόν. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '60 τον 19^ο αι., ο εθνικός συμβολισμός ήταν όλο και περισσότερο αποκλειστικά σερβικός, εκφράζοντας το ιδανικό της βασιλείας του Ντουσάν. Τα μεσαιωνικά μοτίβα ήταν τα κυρίαρχα μοτίβα στη σερβική λογοτεχνία, και η μάχη του Κοσόβου ήταν η κύρια πηγή έμπνευσης της σερβικής ποίησης (Terziћ 1992: 63-64· Скерлић 1912: 134-135).

Ο Τύπος υποστήριξε τη στάση της ελληνικής κυβέρνησης και τη βοήθεια την οποία οι Έλληνες έστειλαν στους συμπατριώτες τους στην Κρήτη. Έτσι π.χ., στην εφημερίδα *Βιδοβαν* της 4^{ης} Δεκεμβρίου του 1868 γράφεται ότι η στάση της ελληνικής κυβέρνησης, στάση συμπάθειας προς τους Κρητικούς είναι εντελώς φυσιολογική και λογική!

Αν και στον Τύπο συνολικά υποστήριξαν την εξέγερση, όμως υπήρξαν και επί μέρους αντιδράσεις γιατί όλα τα χρήματα πάνε μόνο στην Κρήτη, ενώ υπάρχουν επαναστάτες και σε πιο κοντινά

13 Τα προηγούμενα ποιήματα οι ποιητές τα έγραψαν στα σερβικά· παραθέτουμε τη μετάφρασή τους από την Gordana Blagojević.

μέρη, οι οποίοι δεν έχουν χρήματα για οπλισμό. Υπήρξε εξέγερση στο Ντέμπαρ, κοντά στο Μπίτολ (Μόναστιρ), και εκεί είχαν πολύ λίγα όπλα! Ο δημοσιογράφος σχολιάζει ότι: «πολλοί συγκέντρωναν χρηματική βοήθεια για τους Καντιώτες, αν και ήταν εξίσου επιτακτικό να δοθεί βοήθεια και εδώ».¹⁴

Εκτός από τη χρηματική βοήθεια και την ψυχική ενθάρρυνση, υπήρξαν και Σέρβοι οι οποίοι αγωνίστηκαν στο πλευρό των Κρητικών. Η εφημερίδα *Нанредак* της 19^{ης} Ιουλίου 1867 δημοσίευσε ένα άρθρο με τίτλο «Το γράμμα από την Κάντια (Писмо из Кандије)» του σέρβου αγωνιστή Миланоје А. Војић από το Νόβι Σαντ. Ο Βορίτ έγραψε το γράμμα αυτό ευρισκόμενος στο μοναστήρι του αγίου Γεωργίου στο Δισκούρι Μυλοποτάμου Κρήτης, την 28^η Μαΐου 1867. Καταγράφει τρομερές σκηνές από την Κρήτη, τα χωριά τα οποία, όπως λέει, κάψανε οι βάρβαροι Τούρκοι, τους πολλούς σφαγμένους χριστιανούς. Περιγράφει επίσης τη σύγκρουση στο Ηράκλειο που διήρκεσε από 6. μέχρι 9. Μαΐου του 1867. Αναφέρει ότι οι Τούρκοι ήταν πάνω από 20.000 άτομα, και οι χριστιανοί στρατιώτες μόλις 3.000. Μνημονεύει τον θαρραλέο σέρβο αγωνιστή Коста Милошевић ο οποίος στις 8 Μαΐου τραυματισμένος πεθαίνει. Ο αδελφός του, Θωμά και ο συγγραφέας του άρθρου δεν τον πρόλαβαν ζωντανό. Τον θρηνούν πάνω στον τάφο του και προσεύχονται για τη σωτηρία της ψυχής του. Για τον Коста Милошевић αναφέρει ότι αυτός στο νησί ήταν ο μόνος Σέρβος και πιστός φίλος. Κατά τη γνώμη μου, εδώ η έκφραση «ο μόνος Σέρβος» δεν χρησιμοποιείται με την έννοια της εθνικότητας, αλλά για να υπογραμμιστεί πόσο καλός άνθρωπος ήταν. Εκείνη την εποχή όταν ήθελαν να πουν για κάποιον ότι είναι καλός άνθρωπος, έλεγαν ότι είναι «αληθινός Σέρβος». Αυτό συμπεραίνω γιατί, πιο πριν δύο φορές είπε ότι ο αδελφός του Κώστα, ο Θωμά, ήταν μαζί του. Αυτό σημαίνει ότι ως προς την εθνικότητα είχε δίπλα του και έναν άλλο Σέρβο, τον οποίο γνωρίζουμε. Μάλλον ήθελε με αυτό τον τρόπο να εκθειάσει τον ηρωισμό του Κώστα. Αναφέρει επίσης ότι όταν μιλούσαν για τον άμοιρο σερβικό λαό στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη, γίνονταν πολύ λυπημένοι, και τότε ο Κώστα τραγουδούσε ένα θλιμμένο τραγούδι του Κοσόβου: «Ο περίπατος

14 *Нанредак*, 6.7.1867.

της βασίλισσας Μίλιτσας», για να περάσει η θλίψη. Κάνει εντύπωση ότι αυτοί οι σέρβοι στρατιώτες, αν και αγωνιζόμενοι εναντίον των Τούρκων βρίσκονταν στην Κρήτη, όμως η σκέψη τους ήταν στο Κόσοβο.

Ο Βογιάτς αναφέρει ότι επειδή το ατμόπλοιο «Αρκάδι» ερχόταν κρυφά, δεν ήταν σίγουρος αν το γράμμα θα έφτανε στην εφημερίδα. Στο τέλος καταλήγει στο συμπέρασμα: «Καθοριστικές μάχες είναι μπροστά μας, και οι καημένοι οι χριστιανοί δεν έχουν από πουθενά βοήθεια! Ω, Ευρώπη, πώς δεν ακούς;» Το γράμμα υπέγραψε ως ο Μίλινοβιτς Α. Βογιάτς, υπολοχαγός γενικού επιτελείου.¹⁵

Εκτός από τους Σέρβους από την ηγεμονία της Σερβίας, εκδηλώνεται αλληλεγγύη και συμμετοχή και από πολλούς Μαυροβουνίους. Η παρουσία τους στην Κρήτη διατηρήθηκε στη συλλογική μνήμη για μεγάλο χρονικό διάστημα. Στα Χανιά υπήρχε πλατεία με το όνομα Πλατεία Μαυροβουνίου (η σημερινή Ελ. Βενιζέλου) (Κωνσταντακοπούλου 2004: 77).

Από όσα αναφέραμε μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι την κρητική Επανάσταση αγκάλιασε θερμά ο σερβικός λαός. Αν και η ηγεμονία της Σερβίας δεν ήταν έτοιμη για τον πόλεμο, η κοινή γνώμη με ρομαντική διάθεση είχε ήδη ξεσηκωθεί από το παράδειγμα της κρητικής εξέγερσης. Η βοήθεια δεν ήταν μόνο ψυχική ενθάρρυνση και θετικά σχόλια στον καθημερινό Τύπο, αλλά και συγκέντρωση και αποστολή χρηματικής βοήθειας προς τους βασανιζόμενους αδελφούς της Κρήτης. Αυτή η Επανάσταση ήταν πηγή έμπνευσης για τους σέρβους ποιητές, οι οποίοι γράφοντας για αυτήν θύμιζαν ταυτόχρονα στον λαό τη δόξα της βασιλείας του Ντουσάν και τη διαθήκη του Κοσόβου. Και αυτό που έχει τη μεγαλύτερη αξία είναι ότι υπήρξαν Σέρβοι οι οποίοι οικειοθελώς και με ανιδιοτέλεια αγωνίστηκαν στο πλευρό των Ελλήνων και έδωσαν το αίμα τους για την ελευθερία της Κρήτης.

¹⁵ *Напредак*, 19.7.1867.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Κωνσταντακοπούλου 2004 : Α. Κωνσταντακοπούλου, *Πολιτική και μνήμη στα Βαλκάνια – Οι ελληνικές εικόνες του Μαυροβουνίου (19^{ος} αι. – Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος)*. Γιάννενα.

Λουλές 1986 : Δ. Λουλές, *Η ίδρυση του ελληνικού προξενείου στη Σερβία (1835-1875)*. Ιωάννινα.

Τζώρτζεβιτς 1970 : Δ. Τζώρτζεβιτς, *Ιστορία της Σερβίας 1800-1918*. Θεσσαλονίκη.

Новаковић 1906 : Стојан Новаковић, *Балканска питања и мање историјско-политичке белешке о Балканском полуострву (1886-1905)*. Београд.

Скерлић 1912 : Јован Скерлић, *Историја нове српске књижевности*. Београд.

Терзић 1992 : Славенко Терзић, *Србија и Грчка 1856-1903, борба за Балкан*. Београд.

Ђоровић 1937 : Владимир Ђоровић, *Борба за независност Балкана*. Београд.

Илустровани свет, март 1867, Београд.

Јединство, 6.12.1868.

Напредак, 29.6.1867.

Напредак, 6.7.1867.

Напредак, 15.7.1867.

Напредак, 19.7.1867.

Напредак, 18.10.1868.

Србске новине, 21.1.1867.

Србске новине, 7.3.1867.

ΠΕΤΡΑΓΜΕΝΑ
Ι' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΡΗΤΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
(ΧΑΝΙΑ, 1-8 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2006)

ΤΟΜΟΣ Γ1

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

(ΚΡΗΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ 1821 – 1913)

—ΑΝΑΤΥΠΟ—

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ «Ο ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ»

ΧΑΝΙΑ 2011

Επιμέλεια τόμου : Ερατοσθένης Γ. Καψωμένος
Ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
(ekapsome@yahoo.gr)

Διορθώσεις, σελιδοποίηση και τυπογραφική φροντίδα :
Κωστής Ψυχογιός (pezanos@otenet.gr)

Εκτύπωση & βιβλιοδεσία: «Τυποκρέτα» – Γ. Καζανάκης Δ/χοι Α.Β.Ε.
Βι.Πε. Ηρακλείου Κρήτης (info@kazanakis.gr)

Η έκδοση πραγματοποιείται με την υποστήριξη της Περιφέρειας
Κρήτης: Περιφερειακής Ενότητας Χανίων (www.chania.eu/)

Την ευθύνη της έκδοσης έχει το Δ.Σ. του «Χρυσοστόμου»:
Αντώνης Πετρολάκης (πρόεδρος), Κώστας Μαυρακάκης (αντιπρόεδρος),
Βαγγέλης Μπούρμπος (γραμματέας), Χαράλαμπος Σκριβλιωτάκης (ταμίας),
Γιάννης Κουκλάκης, Αικατερίνη Μανιά, Κωνσταντίνος Πρώιμος (μέλη).

ISBN (vol.) : 978-960-8648-07-4

ISBN (set) : 978-960-8648-02-9

© 2011 ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ «Ο ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ»

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1899

Χάληδων 83, 731 31 Χανιά Κρήτης. Τηλ. & fax : 28210-53879
www.chrysostomos-chania.gr/ E-mail: chrysostomos@otenet.gr